

Európa értékei – az értékek Európája

Konferencia 2007. november 20–24.

A Magyar Tudomány Ünnepe keretében több tudományos rendezvényre is sor került november hónapban. A november 20–24-ig tartó konferencia címe: Európa értékei – az értékek Európája, Les valeurs de l'Europe – l'Europe des valeurs. A nemzetközi konferencia egymás után több helyszínen zajlott: Budapesten az Eötvös József Collégiumban, Piliscsabán a Pázmány Péter Katolikus Egyetemen, majd Debrecenben a DAB Székházban hangzottak el az előadások. A szervezők között ott volt az ELTE Eötvös Collégiuma, a PPKE BTK Klasszika-filológia és Mediéviztika Intézete, az MTA DAB Bölcsélet-, Művészet és Ókortudományi Szakbizottsága, a DE Klasszika-filológiai Tanszéke, a Centre Européen de la Culture, a Magyarországi Jacques Maritain Egyesület, a Debrecener Deutsch-Ungarischer Kultureller Verein és a Magyar Neolatin Egyesület.

Az előadók között voltak neves hazai és Európa több egyeteméről érkező professzorok is: Thomas Köves-Zulauf, Charles Guittard, Monika Renner, Guy Turchany, Jerzy Axer, Maróth Miklós, Havas László, Szörényi László, Prokopp Mária, Németh György, Takács László, Erős Vilmos, hogy csak néhány nevet említsek. A klasszika-filológusokon és a történészekon kívül filozófusok, irodalom-nyelvészek vettek részt annak a kérdésnek a megválaszolásában, hogy vannak-e európai értékek és ezek honnan erednek, hogyan változtak az egyes történelmi korok folyamán, milyen tartalmakkal gazdagodtak egészen a modern időkig. Manapság, amikor egyre több szó esik a közös európai identitásról és az ér-

tékek változásáról a modern világban, fontos egy ilyen, több tudományágat is át-fogó rendezvény a kérdéssel kapcsolatos nézőpontok feltárására. A konferencia meghívóján egy, a Kr. u. 3. századból származó márvány relief képe látható, amelyen Prometheus megteremti az embert. Az ember teremtése és léte azonban elválaszthatatlan azoktól az értékektől, amelyek ember voltát kiteljesítik és társadalmi létét meghatározzák. Elválaszthatatlan a kultúrától, amelyet néha manapság inkább fogyasztási cikknek tekintenek mintsem alkotásnak, és a régi erkölcstől, amely ma néha inkább ízlés kérdésévé válik.

Az előadásokat három szekcióba csoportosították tematikájuk alapján:

1. Az antikvitás erkölcsfilozófiai öröksége
2. Az Árpád-házi szentek morális hagyatéka
3. A 19–20. század erkölcsfilozófiai irányzatai és az Európa-eszme. A globalizáció korszakának morális gondjai.

A klasszikus antikvitás korszakában keletkezett cicerói művet, a *De oratore*t értelmezte a lengyel Jerzy Axer (a varsói egyetemről) olyan műként amely lényeges gondolatokat tartalmaz egy polgár szabadságra való neveléséről. Ciceró műve fontos erkölcsi üzenetet hordoz a 21. században is azoknak a társadalmaknak, amelyek azért küzdenek, hogy újra teret nyissanak a szólásszabadságnak. Havas László előadása „Cicero *De legibus*ától az Emberi Jogok Egyetemes Nyilatkozatáig” címmel a természeti törvény és római jogrend cicerói értelmezését kutatva arra a következtetésre jutott, hogy az em-

beri jogok 20. századi felfogása nemcsak középkori, tomista és felvilágosodás korabeli gyökerekből táplálkozik, hanem antik forrásokból is, Szent Ágostoni művekből és a cicerói *De officiis*ből.

Bugar M. István a személy és szabadság fogalmak keletkezéstörténetét vizsgálta. Mindkettő a keresztény ókorban gyökeredzik, a személy fogalom kialakulásához jelentősen hozzájárultak a 3. századtól a 7. századig zajló szentháromságtani és krisztológiai viták. Kutatásai megmutatták, hogy a görög és latin keresztény gondolkodás hogyan járult hozzá az emberi értékek modern európai felfogásához, a modern egyenlőség és a társadalmi gondoskodás követelményeihez.

Senecáról, a stóikus filozófusról, aki az államéletben is tevékeny szerepet vállalt két előadás is elhangzott: Charles Guittard az igazság és igazságtalanság, Takács László a büntudat és a *clementia* fogalmát vizsgálta Senecánál. Ezek a társadalmi jellegű erények a hatalomhoz kötődő filozófus életművében különleges helyet foglalnak el. Seneca nem csak az erkölcs egyik tanítómestere, hanem politikai gondolkodó is, Roger Bacon a 13. században Senecára támaszkodik, hogy az irányító erényeit megtanítsa a pápának. Seneca dialógusaiban és politikai jellegű tragédiáiban többször felbukkan a probléma, hogy ki az igazságos ember, mi is az igazságosság alapja, mi az igazság forrása.

Thomas Köves-Zulauf a Marburgi Egyetem professor emeritusa az európai állatmese és mítosz antik gyökereivel foglalkozott, mivel ezek a történetek a helyes mérték betartását szemléltetik morális és vallási perspektívában. A gnómák ill. szállóigék retorikai szerepéről és ezek érvelésben betöltött funkciójáról adott elő Kocsisné Csizy Katalin a 4. századi Julianus Apostata császár írásaiban. A

klasszikus görögség filozófiájáról több előadás is szólt. Németh György Platón gyermeknevelési elképzeléseit vizsgálta, azzal a tanulsággal, hogy a mai gimnáziumi és egyetemi rendszer sok szempontból, mind pozitív, mind negatív értelemben, Platón modelljének örököse, aki a nevelést mindenki számára kötelezőnek és állami feladatnak tartja, céljának pedig a jó állampolgár nevelését. Simon Attila a *philia* és *phronészis* fogalmát mutatta be Arisztotelész Etikájában. Az orvosi etika kérdéseiről a Hippokratészi Corpusban Szabó Mária beszélt.

A késő antikvitás fő tendenciája a korábbi pogány értékek integrálása az új, formálódó keresztény kultúrába. Vízkelety András egy késő antik megtérésmonda latin és népnyelvi variánsait mutatta be a 12–15. századból, Dürer egyik rézmetszetének ábrázolásával illusztrálva előadását. A háborúval és a katonai szolgálattal kapcsolatos keresztény elvek változását tárgyalta Óbis Hajnalka a szent ágostoni levelek alapján.

A házasság és a szüzesség a keresztény európai erkölcs két, sok tekintetben egymással szembeállítható értéke, amelyek alapvető tartalmukat az őskeresztény ígéhirdetésben, az újszövetségi és apokrif iratokban kapták meg. A 4. század egyik legjelentősebb keleti egyházatyájának, Nüsszai Szent Gergelynek e két fogalomra vonatkozó nézeteit mutatta be D. Tóth Judit.

A középkori és a magyarországi szentek témájához átvezetésként szolgált Pataki Elvira előadása, aki Szent Jeromos alakjának és műveinek középkori magyar recepciójáról beszélt. Hieronymus és Magyarország együttes említése a szent pannóniai születésével kapcsolatos, humanista történetíróinknál (Oláh, Brodaries) szereplő megjegyzés.

Több előadás hangzott el Szent Erzsébetéről, mivel születésének évfordulója alkalmat teremtett a vele kapcsolatos kutatások áttekintésére. Szent Imre herceg és Árpád-házi Szent Erzsébet alakját vizsgálta a középkori német történetírásban Bradács Gábor. Mindkét szent kultuszánál fogva erőteljesen kötődik a német nyelvterülethez, fontos lehet a latin és a kevésbé ismert német nyelvű kútfők bemutatása. Deák Viktória Hedvig azt vizsgálta, hogy hogyan jutott el a németalföldi beginák által képviselt új lelkiesség a nyugati kereszténység keleti határait, Szent Margit legrégebb legendájába. M. Nagy Ilona Szent Margit és Szent Erzsébet „barátsága” címmel arról beszélt, hogy Margit különösen nagynénjét, Tübingiai Szent Erzsébetet tekintette példaképének. Előadásában bemutatta a két szent kapcsolatának egy anyanyelvű recepcióját, stílustörténeti szempontból vizsgálva a korábban fordítási és javítási hibaként értelmezett szöveghelyeket.

Dér Terézia előadása Imre herceggel foglalkozott a magyarországi középkori latin nyelvű irodalomban, és körüljárta azt a kérdést, hogy milyen okok vezethettek oda, hogy Imrét apjához hasonlóan szentté avatták. Fügedi Krisztina Szent László erényeit három különböző irodalmi műfajban tekintette át, felfigyelve arra, hogy *iustitia* emlegetése, amely a királyok egyik fő erénye, egyes szövegekből hiányzik. Majorossy Imre Gábortól megtudhatták a konferencián résztvevők, hogy Szent Erzsébet nemcsak hogy szent asszony volt, és különleges figyelemmel fordult a szegényekhez, hanem a lovagság virágkorában a női lovagi erényeket is gyakorolta. A Szent Erzsébet legenda formáival és változásaival foglalkozott Monika Rener elkülönítve a szentéletrajzokból ismert toposzokat az egyéni, hiteles

cselekvésektől a korai marburgi forrásokat vizsgálva. Szörényi László Szent Margit legendájának egy verses feldolgozásával foglalkozott: Szegeci Ferenc Lénárd a 17. században latin nyelvű versfüzért alkotott a szent királylány tiszteletére.

Árpád-házi szentjeink tisztelete a szentté avatásuktól kezdve jelen van egész Európában, ami jól jelzi hazánk nemzetközi megbecsülését, rangját abban az időszakban. Az ábrázolások művészi színvonala is igazolja hazai és európai jelentőségüket. Prokopp Mária művészettörténész ezekből az ábrázolásokból mutatott be néhányat: a Bambergi Lovas (1230 körül) kiemelkedő emléke István királyunk európai tiszteletének, amely mindmáig eleven. Assisiben a Szent Erzsébet kápolna is ilyen kultuszhely, Simone Martini freskóképei láthatók az alsó templomban, egy padovai kódex miniatúrája 1343-ból szintén magyar szentet ábrázol, mint Rómában a Santo Stefano rotundo freskója és domborműve a 17. századból, Szent Margit ábrázolások pedig az európai domonkos kolostorokban maradtak fenn.

Árpád-házi Szent Erzsébet öröksége a protestáns egyházakban is jelen van, tisztelete elsősorban Németországban, az ottani evangélikus egyházon belül jellemző. Talán Lutherre vezethető mindez vissza, akinek több munkájában, levelében megjelenik Szent Erzsébet, mint az evangélium igaz követője. Magyarországi protestáns historikusoknál szintén fel-fel bukkan a szent életű magyar királylány, beszél róla Nadányi János, 17. századi református történetíró is. Szabadi István Szent Erzsébet alakját hídnak nevezte katolikusok és protestánsok között.

Az Újvidékről érkezett Rókai Péter egy könyvészeti ritkaságot mutatott be a konferencián: egy 1902-es párizsi kiadá-

sú, piros aranysegélyes bőrkötésű könyvet, amely a magyar származású Horn Emil Szent Erzsébet életrajzának egy kifogástalan állapotban lévő példánya, a szerző maga dedikálta és írta bele az ajánlást a magyarországi római katolikus egyház fejének.

Ha egy nyugati átlagembert megkérdezünk, hogy melyek a legsajátosabb európai értékek, szinte bizonyos, hogy első helyen fogja említeni a szabadságot vagy az emberi jogokat. A mai konszenzus szerint szabadságunk egyetlen korlátja más egyének szabadsága, s amíg ezt nem sértjük, magánügy, hogy mit teszünk. Turgonyi Zoltán Vannak-e európai értékek című előadásában rámutatott, hogy e liberális felfogás önmomból.

A 19–20. század erkölcsfilozófiájáról szóló szekcióban kapott helyet Erős Vilmos Államreazon és erkölcs című előadása, amely Szekfű Gyula katolicizmusát és a francia újkatolicizmus egyik leginkább ismert alakjával, Jacques Maritainnel való kapcsolatát vizsgálta, akinek a művei filológiailag is bizonyíthatóan hatást gyakoroltak Szekfűnek a keresztény humanizmusra építő nézeteire.

Bánfalvi Attila (A lelki trauma globalizációja című előadásában) összehasonlította a premodern pszichoterápiát, ahol a jó és rossz kategóriája voltak központi szerepűek a maival, ahol a normális és abnormális kategóriájában gondolkodnak, és a posztmodern kultúra sajátosságait az otthontalansággal jellemezte. A mai ember fő problémáját abban látja

hogy nincs erkölcsi keret, amely háttérrel adna a cselekvéseikhez (mint mikor a bábuk alól kihúzzák a sakktáblát), a koherencia és az előrejelezhetőség hiányzik a világból, a közösségi helyett az egyéni megoldások dominálnak.

Forisek Péter előadása Alföldi András, a nemzetközileg elismert ókortörténész emigrációjának körülményeit mutatta be levelekkel és egyéb források segítségével. Guy Turcsany professzor az Európa-eszme kialakulásáról szólt Denis de Rougemont művei, elsősorban „Kézzel gondolkodás” című könyve alapján.

A konferenciát egyéb kulturális eseményekkel is összekapcsolták a szervezők: a résztvevők megtekintették a Református Kollégiumot, majd a kollégium oratóriumában hangversenyre került sor. Ez követően meglátogatták a MODEM-ben az „Il vero Leonardo da Vinci” című kiállítást, amelyet Puskás István nagyszerrű és alapos olasz nyelvű szakmai vezetéssel mutatott be. A DAB Székházban a konferencia idején rendeztek Szenci Molnár Albert zsoltárait bemutató könyvkiállítást, amelyet Fekete Károly teológiai professzor, a DAB főtítkára nyitott meg. A tárlatot Ötvös László állította össze saját gyűjteményéből és vezetést is tartott hozzá.

A konferenciára érkező külföldi professzorok a konferencia után előadásokat tartottak a Debreceni Egyetem Nyelvészeti Doktori Iskolájában a doktorandus hallgatóknak.

Óbis Hajnalka